

FLORIAN ILLIES

1913

LÉTO JEDNOHO STOLETÍ

HOST

LEDEN

To je měsíc, ve kterém se potkávají Hitler a Stalin při procházce parkem u zámku Schönbrunn, kritika málem vyzradí Mannovu sexuální orientaci a Franz Kafka málem zešílí láskou. K Sigmundu Freudovi se na pohovku připlíží kočka. Je pořádná zima, pod nohama křupe sníh, Else Lasker-Schülerová je na mizině a zamilovaná do Gottfrieda Benny, od Franze Marca dostane pohlednici s koňmi, ale Gabrielu Münterovou označí za nulu. Ernst Ludwig Kirchner kreslí kokety na Postupimském náměstí. Je proveden první looping. Ale nic nepomáhá. Oswald Spengler už pracuje na *Zániku Západu*.

První vteřina roku 1913. Temnou nocí se rozlehne výstřel. Potom je slyšet krátké cvaknutí, prsty na spoušti se napnou a zazní druhý, tlumenější výstřel. Zburcovaná policie dorazí rychle a střelce okamžitě zatkne. Jmenuje se Louis Armstrong.

S kradeným revolverem chtěl dvanáctiletý chlapec v New Orleansu přivítat nový rok. Policie ho strčí do cely a hned 1. ledna zrána jej dopraví do polepšovny Colored Waifs' Home for Boys. Chlapec si tam počíná tak divoce, že si vedoucí ústavu Peter Davis neví rady jinak, než že mu spontánně vtiskne do rukou trumpetu (původně ho chtěl spíš zfackovat). Louis Armstrong náhle ztichne, skoro něžně uchopí nástroj a jeho prsty, které si ještě předchozí noci tak nervózně pohrávaly se spouští revolveru, znovu ucítí chladivý kov — ale namísto výstřelu vyjdou z trubky ještě v ředitelově pracovně první teplé, divoké tóny.

...

„Právě dozněl půlnoční výstřel. Křik v ulici a na mostě. Zvuky zvonů a odbíjení hodin.“ Z Prahy posílá zprávu: dr. Franz Kafka, zaměstnanec Dělnické úrazové pojišťovny pro Království české. Jeho publikum sedí v dalekém Berlíně, v etážovém bytě na Immanuelkirchstrasse 29, je to jen jedna osoba, přesto pro něho znamená celý svět: Felice Bauerová, pětadvacet let, trochu plavovlasá, trochu kostnatá, trochu vytáhlá, stenotypistka společnosti

Carl Lindström A. G. V srpnu se letmo sblížili, lilo jako z konve, měla mokré nohy, on rychle prochládl. Ale od té doby si — v noci, když jejich rodiny spí — píší horečnaté, okouzlující, zvláštní, rozjitřené dopisy. A hned odpoledne většinou ještě jeden. Když o sobě Felice nedá pár dní vědět, Kafka začne, jako by se probral z neklidných snů, ze zoufalství pracovat na *Proměně*. O tom příběhu jí vyprávěl, krátce před Vánoci jej dokončil (teď leží v sekretáři, zahříván mezi dvěma fotografiemi, které mu Felice poslala). Jak se však její vzdálený, milovaný Franz mohl tak rychle proměnit v tak děsivou záhadu, se dozvěděla teprve z tohoto silvestrovského dopisu. Zda by ho, vyptává se zničehonic, přetáhla deštníkem, pokud by zůstal ležet v posteli, třebaže se domluvili na setkání ve Frankfurtu nad Mohanem, kde spolu měli po výstavě zajít do divadla; takže Kafka se na úvod ptá trojím konjunktivem. A pak zdánlivě bezelstně zapřísahá jejich společnou lásku, sní o tom, že Felicina a jeho ruka budou neoddělitelně spojeny. A pokračuje: „Je docela možné, že jednou bude takto svázaný pár odveden na popraviště.“ Jak vzrušující myšlenka pro milostný dopis. Ti dva se ještě ani nepolíbili, a muž už blouzní o společné cestě na popraviště. Sám Kafka se očividně zdál nakrátko zděšen tím, co z něho vyvěřelo. „Co všechno se mi to ale honí hlavou?“ píše. Vysvětlení je prosté: „To je tou třináctkou v novém letopočtu.“ Rok 1913 ve světové literatuře tedy začíná: násilnickou fantazií.

...

Oznámení o pohřešovaném. Hledá se: Leonardova *Mona Lisa*. V roce 1911 byla odcizena z Louvru a zatím chybí jakákoli stopa. Pařížská policie vyslýchá Pabla Picassa,

jenže malíř má alibi a smí sevrátit domů. K prázdné zdi v Louvru kladou truchlící Francouzi kytice.

...

V prvních lednových dnech, nevíme, kdy přesně, přijíždí vlakem z Krakova na vídeňské Severní nádraží poněkud zanedbaný, čtyřiatřicetiletý Rus. Venku vánice. Muž kulhá. Vlasy si letos ještě nemyl, hustý knír, který mu bují jako roští, nemůže skrýt jizvy po neštovicích v celém obličejí. Muž má na nohou láptě a vláčí kufr napěchovaný k prasknutí. Sotva přijel, nastoupí do tramvaje, která ho má zavézt do Hietzingu. V jeho pase stojí Stavros Papadopoulos, což má vyvolat představu o jeho řecko-gruzínském původu, a jak je tak fyzicky zanedbaný a venku panuje zima, každý pohraničník mu na to skočí. V Krakově, dalším exilu, předchozího večera naposledy porazil Lenina v šachu, posedmé za sebou. Šachy mu šly očividně lépe než jízda na kole. Lenin se ho marně pokoušel naučit i to. Vštěpoval mu, že revolucionáři musejí být rychlí. Jenže ten muž, který se ve skutečnosti jmenoval Josef Vissarionovič Džugašvili a teď si říkal Stavros Papadopoulos, se jezdit na kole nenaučil. Nedlouho před Vánoci si v Krakově pořádně natloukl na zledovatělé dlážděné ulici. Nohu měl ještě samou ránu, koleno vymknuté, teprve před pár dny se zvládl znovu postavit. „Můj znamenitý Gruzínek,“ pronesl se smíchem Lenin, když viděl, jak se k němu belhá, aby si převzal falešný pas na cestu do Vídně. A teď šťastnou cestu, soudruhu.

Nerušeně přešel hranice, ve vlaku horečně procházel své rukopisy a knihy, které při přestupu zase kvapně strkal do kufru.

Nyní, po příjezdu do Vídně, gruzínské krycí jméno odložil. Od ledna 1913 se představoval takto: Jmenuji se

Stalin, Josef Stalin. Když vystoupil z tramvaje, vpravo uviděl zámek Schönbrunn, světle ozářený v matné zimní šedi, za zámkem park. Míří do schönbrunnské Zámecké ulice 30, tak to stálo na lístku, který mu předal Lenin. A ještě: „Zazvonit u Trojanovských“. Takže si z bot oklepe sníh, vysmrká se do kapesníku a poněkud nejistě stiskne domovní zvonek. Poté, co se objeví děvečka, řekne smluvené heslo.

...

Do pracovny Sigmunda Freuda na vídeňské Berggasse 19, kde se právě shromáždil středeční vědecký kroužek, se vplíží kočka. Tahle kočka je druhá nečekaná návštěvnice v krátké době — už na sklonku podzimu dorazila mezi pánskou společnost Lou Andreas-Salomé, zprvu nedůvěřivě okukována, nyní toužebně uctívána. Lou Andreas-Salomé nosila na svém podvazkovém pásu řadu skalpů duchovních velikánů: s Nietzsche byla ve zповědnicí Svatopetrského chrámu, s Rilkem v posteli a v Rusku u Tolstého, Frank Wedekind údajně podle ní pojmenoval svou *Lulu*, Richard Strauss zase *Salomé*. Freuda teď dostala přinejmenším intelektuálně — této zimy směla dokonce bydlet v patře, kde se nacházela jeho pracovna, diskutovat s ním o jeho nové knize *Totem a tabu*, na níž právě pracoval, a naslouchat mu, když si vyléval žal kvůli C. G. Jungovi a odpadlým psychologům z Curychu. Především se ale dvaapadesátiletá Lou Andreas-Salomé, autorka několika knih o duchu a erotice, nechala mistrem školit v psychoanalýze — později v březnu si otevře vlastní praxi v Göttingenu. Ve středu tedy sedí na svátečním kurzu, vedle ní učení kolegové, vpravo pohovka (již tehdy legendární) a všude kolem drobné sošky, které antikou posedlý Freud

sbíral, aby se utěšil. A když Lou procházela dveřmi, vplížila se do této usebrané skupinky také kočka. Freuda to nejprve rozrušilo, ale jakmile viděl, s jakou zvědavostí kočka obhlíží řecké vázy a římské sošky, s pohnutím jí nechal přinést trochu mléka. Jenže Lou Andreas-Salomé vzpomíná: „Přitom si ho ani přes jeho narůstající lásku a obdiv vůbec nevšímala, zaměřovala na něho zelená očka s šikmými zorničkami, chladně jako na jakýkoli jiný předmět, a požadovali byt' jen na okamžik víc než narcistní vrnění, musel sesunout nohu z pohodlné lenošky a vynalézavě okouzujícími pohyby špiček bot se ucházet o její pozornost.“ Týden co týden získávala kočka přístup do této odborné společnosti, a pokud churavěla, stočená směla ležet i na Freudově pohovce. Jevila se jako vhodná pro terapii.

...

A když už mluvíme o churavění: Kde vlastně vězí Rilke?

...

Obavy, že by se rok 1913 mohl projevit jako nešťastný, tlačily současníky v zátylku. Gabriele d'Annunzio svému příteli daruje *Utrpení svatého Šebestiána* a věnování datuje z opatrnosti raději jako „1912 + 1“. I Arnold Schönberg zadržuje dech, kdykoli se objeví nešťastná třináctka. Nikoli bez důvodu vynalezl „dvanáctitónovou hudbu“ — základ moderní hudby —, jež se údajně zrodila ze skladatelových obav z toho, co přijde. Zrození racionality z ducha pověr. V Schönbergových kompozicích se číslice „13“ neobjevuje, ani jako takt, a ani jedinkrát jako číslo stránky. Když s nechutí zjistil, že by název jeho opery o Mojžíši a Áronovi (*Moses und Aaron*) měl mít třináct písmen, škrtnl ve jménu Aaron druhé „a“ a od té doby se opera jmenuje

Mojžíš a Áron. A teď tedy celý rok ve znamení nešťastné třináctky. Schönberg se narodil 13. září — a pomyšlení, že zemře v pátek třináctého, mu nahánělo panickou hrůzu. Jenže nic nepomohlo. Arnold Schönberg zemřel v pátek třináctého (ovšem teprve 1913 + 38, tedy v roce 1951). Přesto mu rok 1913 připraví ještě jedno pěkné překvapení. Na veřejnosti dostane pár facek. Ale popořadě.

...

Teď toto: Výstup Thomase Manna. Časně ráno 3. ledna Mann nasedne v Mnichově do vlaku. Nejprve si přečte několikery noviny a pár dopisů, pozoruje zasněžené kopčky Durynského lesa a v přetopeném kupé ho přepadají starostlivé myšlenky na Katju, která už zase vyrazila na léčebnou kúru do hor. V létě ji navštívil v Davosu a v čekárně u lékaře ho najednou napadlo téma pro velkou povídku, jenže teď mu tenhle příběh ze sanatoria připadá nesmyslný, až příliš odvrácený od světa. No ovšem, za pár týdnů by mu totiž měla vyjít *Smrt v Benátkách*.

Thomas Mann sedí ve vlaku a dělá si starosti o garderobu, nazlobený, že dlouhé cesty vlakem na šatech vždycky zanechávají tyhle sklady, pak si bude muset v hotelu nechat kabát přežehlit. Vstane, odsune dveře kupé a rozhodne se, že se trochu projde. Kráčí tak vzpřímeně, až si ostatní cestující myslí, že přichází průvodčí. Venku se míhají dornburské zámky, Bad Kösen, viniční svahy podél Saaly jsou pokryté silnou vrstvou sněhu, řady vinné révy se po nich táhnou jako zebří pruhy. Nakonec je to hezké, jenže Thomas Mann cítí, že jak se blíží k Berlínu, narůstá v něm strach.

Jakmile vystoupí z vlaku, okamžitě se nechá zavézt do hotelu Pod Lipami a na recepci se rozhlíží, zda ho poznali ostatní hosté, kteří se za ním tlačí k výtahům. Potom se

odebere do pokoje, téhož jako vždy, aby se převlékl do drahého obleku a přičísl si knírek.

V Grunewaldu, na vzdáleném západním konci města, si ve stejnou hodinu v šatně své vily na Höhmannstrasse 6 váže motýlka a bojovně si nakrucuje konečky kníru Alfred Kerr.

V osm večer má jejich souboj začít. Ve čtvrt na osm oba nastupují do drožek. Míří do Komorního sálu Německého divadla, dorazí ve stejný okamžik. A ignorují se. Je chladno, oba pospíchají dovnitř. Kdysi v lázních Bansin na pláži u Baltského moře — to ovšem musí zůstat mezi námi — se Alfred Kerr, největší německý kritik a nejješitnější nadutec, ucházel o Katju Pringsheimovou, bohatou Židovku s kočičíma očima. Jenže ona toho myšlenkově dravého, pyšného Vratislavana odmítla a vrhla se do náruče Thomase Manna, prkenného hanzovana. Ale třeba mu to Kerr bude moci dnes večer oplatit.

Thomas Mann se usadí v první řadě a pokouší se o to, aby z něj vyzařoval klid. Dnes večer má berlínskou premiéru *Fiorenza*, divadelní hra, kterou napsal, když se zamiloval do Katji. Jenže tuší, že by mohla skončit debaklem, ta hra byla jeho problémovým dítětem už dlouho. Aby se zabránilo dramatu, neměla se knížka dramatizovat, napadne ho. „Leccos jsem se snažil zachránit, nevěřím ale, že mě poslechli,“ napsal Maximiliánu Hardenovi, než se z mnichovské Mauerkircherstrasse 13 vydal do Berlína.

Nabíhat si na vidle i s rozběhem nesnáší. To není hodno člověka formátu Thomase Manna. Ale to, co viděl v provincii na zkouškách, nevěstilo nic dobrého. Nuceně sleduje hru, jež má probudit k životu vrcholnou florentskou renesanci, jenže představení postrádá spád, je to spíš uf než Uffizi.

Mann si dovolí kradmý pohled přes levé rameno. Tam, ve třetí řadě, objeví Alfreda Kerra, jehož propiska se zuřivě míhá po rozevřeném notesu. Temnota v hledišti je hluboká, ale Mann si přesto myslí, že na Kerrově tváři rozeznává úsměv. Je to úsměv sadisty, který se raduje, protože tahle inscenace mu nabízí tu nejlepší látku k trýznění. Kerr zachytí neklidný autorův pohled a po tváři mu přeběhne blažený výraz. Užívá si, že má teď Thomase Manna a jeho nepovedenou *Fiorenzu* ve svých rukou. Neboť ví: Zatne pěst velmi silně, a když sevření povolí, snese se *Fiorenza* k zemi bez života.

Opona padá a rozezní se přívětivý potlesk, dokonce natolik přívětivý, že režisérovi se v jeho jediné opravdu zdařené inscenaci poštěstí pozvat Thomase Manna dvakrát na jeviště. V následujících týdnech se o tom Mann nikdy neopomene zmínit v nesčetných dopisech. Dvakrát! Takže se snaží důstojně uklonit — dvakrát! —, ale působí spíš neohrabaně. Ve třetí řadě sedí Alfred Kerr a netleská. Ještě v noci, poté co dorazí do své vily v Grunewaldu, si nechá přinést čaj a pustí se do psaní. Slavnostně se usadí k psacímu stroji a jako první se na papíře objeví římská jednička. Kerr své odstavce čísluje, jako by šlo o svazky sebraných spisů. Nejdřív si brousí šavli: „Autor je jemná, poněkud útlá dušinka, jejíž kořen má svůj klidný domov v trpělivé zadnici.“ A pak tasí: Dáma Fiorenza, jež měla zřejmě představovat symbol Florencie, je zcela neživotná, hra šustí papírem, je nepřirozená, suchá, slabá, kýčovitá, zbytečná. Tak tohle jsou jeho slova.

Kerr očísluje desátý odstavec, dokončí práci a spokojeně ze stroje vytáhne poslední list. Poprava.

Když následujícího rána Thomas Mann nasedá do vlaku směr Mnichov, Kerr nechá dopravit článek do re-

dakce novin *Der Tag*. Vyjde 5. ledna. Thomas Mann si ho přečte a zhrouťí se. Je „nemužný“, píše Kerr — to Manna zasáhne nejvíce. Nezáleží na tom, zda tím Kerr naráží na Mannovu utajovanou homosexualitu, nebo jestli to jako narážku chápe jen Mann. Kerr ví přesně — jako jenom už Karl Kraus —, jak slovy tnout do živého. Každopádně Thomas Mann se cítí hluboce zasažen, „až do krve“, jak píše. Celé předjaří roku 1913 se z této kritiky nevzpamatuje, v žádném dopise nechybí odkaz, neuplyne ani den bez zlosti na toho chlapa, na toho Kerra. Mann píše Hugu von Hofmannsthalovi: „Tušil jsem, co přijde, ale překonalo to všechna očekávání. Jedovatý plivanec, v němž si i nic netušící člověk musí všimnout autorovy touhy vraždit!“

To napsal jenom proto, že mě nedostal on, ale ty, milý Tome, utěšuje ho Katja poté, co se vrátila z léčení, a mateřsky ho hladí po pěšince.

...

Dojde k založení dvou národních mýtů: V New Yorku vychází první číslo časopisu *Vanity Fair*. V Essenu otvírá matka Karla a Thea Albrechtových prototyp prvního supermarketu Aldi.

...

A jak se vede Ernstu Jüngerovi? Na „dvě minus“. Aspoň tak zní hodnocení, které sedmnáctiletý Jünger dostal v reformované škole v Hamelnu za slohovou práci o Goethově *Heřmanovi a Dorotě*. Jünger sice napsal: „Epos nás zavádí do doby francouzské revoluce, jejíž planoucí, mihotavý jas vyrušil ze spokojené dřímoty každodennosti dokonce i mírumilovné obyvatele poklidného údolí Rýna.“ Jenže pro učitele to nebylo dost dobré. Červeným inkoustem

poznámenal na okraj: „Způsob vyjadřování tentokrát příliš věcný.“ Takže: Ernst Jünger byl věcný už tehdy, kdy ho všichni ostatní ještě ani nebrali vážně.

...

Každé odpoledne vchází Ernst Ludwig Kirchner do nově zbudované podzemní dráhy a jede až do stanice Postupimské náměstí. Do Berlína s Kirchnerem právě přesídlili i další malíři skupiny Die Brücke (Most) z Drážďan, onoho nádherně zapomenutého letního barokního města, kde skupina vznikla: Erich Heckel, Otto Mueller, Karl Schmidt-Rottluff. Dříve představovali tajné společenství, sdíleli barvy i ženy a jejich obrazy byly jeden od druhého k nerozeznání — ale Berlín, tohle pulzující a překypující město, z nich dělá individualisty a podřezává mosty, které je spojují. V Drážďanech bývali spolu a chtěli oslavovat čisté barvy, přírodu a lidskou nahotu. V Berlíně jim hrozí, že zahynou.

Ovšem čerstvý třicátník Ernst Ludwig Kirchner se v Berlíně najde. Jeho umění má městský ráz, je drsné, postavy sáhodlouhé a jeho kreslířský styl tak hektický a agresivní jako město samo, obrazy nosí na čele mour metropole jako nějaký nátěr. Už ve vagónech podzemní dráhy malířovy oči lačně nasávají lidské podoby, na klíně črtá první rychlé studie, dva tři tahy tužkou, muž, klobouk, deštník. Pak vystoupí, vtlačí se do davu, se skicáky a barvami pod paží. Táhne ho to do restaurace Aschinger, kde může zůstat celý den, zaplatí-li si polévku. Tam tedy Kirchner vysedává a pozoruje a kreslí a pozoruje. V zimní den se brzy smráká, hluk na náměstí ohlušuje, je to náměstí s nejrušnější dopravou v Evropě a neprotínají se na něm jen hlavní dopravní tepny, nýbrž také linie tradice a mo-

derny: kdo za dne vyjde z podzemní dráhy do sněhové břečky, uvidí ještě koňské povozy převážející sudy, hned vedle první noblesní automobily a drožky, které se snaží vyhybat kobylicům. Přes velké náměstí projíždí několik tramvají najednou, a když vjedou do zatáček, rozlehlý prostor vyplní skřípavé, kovové kvílení. A mezi tím: lidé, lidé, lidé, všichni spěchají, jako by chtěli dostihnout čas, nad nimi reklamní cedule velebící párky, kolínskou nebo pivo. A pod arkádami elegantně nastrojené kokety, prostitutky, jediní lidé, kteří se na tomhle místě téměř nehýbou, stejně jako pavouci na okraji pavučiny. Před obličejem mají černý vdovský závoj, aby unikly policejnímu dohledu, ale především jsou vidět jejich obrovské klobouky, prapodivné věžovitě stavby s pery pod plynovými lucernami, jejichž zelené světlo se rozsvítí, jakmile nastane brzký zimní večer.

Je to tahle nevýrazná zeleň, která září ve tvářích koket na Postupimském náměstí, a divoký hluk velkoměsta za ním — z nich chce Ernst Ludwig Kirchner vytvořit umění. Obrazy. Ale ještě neví jak. A proto zatím dál kreslí. „Svým kresbám tykám,“ říká, „svým obrazům vykám.“ Sbalí tedy do desek své „kumpány“, štos plný skic, které u stolu udělal v posledních hodinách, a žene se domů, do svého ateliéru. Ve Wilmersdorfu, na Durlacher Strasse 14, ve druhém patře si Kirchner vytvořil své doupě. Téměř celé je ověšené orientálními koberci, zastavěné soškami a maskami z Afriky a Oceánie a japonskými slunečníky; také pár soch, pár kusů nábytku, několik obrazů. Fotografie z této doby zachycují Kirchnera buď nahého, anebo v černém obleku s vázankou, ke krku upnuté košili, bílé jako padlý sníh, v ruce ležérně drží cigaretu, jako by byl Oscar Wilde. Vedle něho vždy Erna Schillingová, jeho milenka, pokračovatelka nezištné, boubelaté drážďanské Dodo, svobodomyšlná

žena přítomnosti s mikádem, fyziognomicky až děsivě podobná Felici Bauerové. Byt vyzdobila vyšíványými dečkami podle Kirchnerových a vlastních návrhů.

Kirchner se s Ernou a její sestrou Gerdou seznámil o rok dříve v jednom berlínském tanečním lokálu, kde na pódiu vystupovala také Heckelova přítelkyně Sidi. Už první večer zláká krásné tanečnice se smutnými očima k sobě do ateliéru, neboť mu je na první pohled jasné: jejich architektonicky vystavěná těla „vzdělávají mou vnímavost krásy pro vytváření tělesně krásné ženy naší doby“. Kirchner je nejdřív s devatenáctiletou Gerdou, pak s osmadvacetiletou Ernou a mezitím s oběma. Koketa, múza, modelka, sestra, svatá, děvka, milenka — u Kirchnera není možné vykládat tyto výrazy doslovně. Na stovkách kreseb rozeznáváme i nepatrné detaily každé z žen, Gerda smyslně provokující, Erna s malými, vysoko posazenými ňadry a vystrčenou zadnicí, soustředěná, melancholicky klidná. Z této doby se dochoval úžasný obraz: tři nahé ženy vlevo, vpravo umělec v ateliéru, cigaretu v ústech, znalecky si ženy prohlíží, tak se líbil sám sobě, *Paridův soud* napíše černou barvou zezadu na plátno, 1913, Ernst Ludwig Kirchner.

Přesto když se této noci Kirchner vrátí z Postupimského náměstí, doma už jsou světla zhasnuta, Paris přišel na svůj soud pozdě, Erna a Gerda spí, zachumlané do obrovských polštářů, v prostorách, které se díky této ďábelské trojici stanou nejznámějším berlínským bytem na světě.

...

Pruská princezna Viktorie Luisa a Arnošt August Hannoverký se v lednu poprvé políbí.

...